De Troonpretendent

Rudi Hermans

De Troon pretendent

roman

Manteau

‘Ik ben een hond die voorgeeft een stamboek te hebben.’

– Patrick Modiano, *Een stamboek*

Een

Het begon nochtans als een sprookje. Lang geleden leefde in een land ver weg het prinsesje Maria Magdalena. Ingekort werd haar roepnaam mama, door mij gehalveerd tot ma, toen ook ik om mijn moeder ging roepen. Gaf ze niet thuis omdat ze niet wist welke helft werd aangeroepen, de heilige maagd of de zondares?

Daar eindigt het sprookje al dat in feite nooit echt begon, want het land waar ze leefde bestond in het echt en ze was ook een echte prinses, vond zij.

Haar land heette toen nog Kakanië, ook bekend als Osztrák-Magyarország, de k.u.k.-monarchie of, meer alledaags, als Oostenrijk-Hongarije. *Kaiserlich und königlich* tegelijkertijd hield deze dubbelmonarchie op te bestaan aan het einde van de Eerste Wereldoorlog. Enkele dagen voordat die begon kwam mijn

moeder ter wereld in de tweede ka van kaka, diep in de stront dus. Daar is ze nooit meer uit geraakt, ook al ruilde ze dertien jaar later het ene gat voor het andere in, dertienhonderd kilometer verder naar het westen.

Ver weg van haar volk, voor hen onbekend, werd ze er nooit de trots van. Toch bleef ze er altijd trots op. Hoe dat kwam kon ik nooit achterhalen. Ze had voldoende reden om het niet te zijn, om haar volk te honen, om de *k.u.k.* te kakken te zetten die haar volk naar de rand van de afgrond dreef. Aan die rand heb ik samen met haar gestaan, hand in hand, ik klein, zij groot, zo groot als ik werd ondertussen. Ze wees me het puin van haar mooie wereld die ze nog even gekend had als kind en waar ze als vrouw nog altijd van droomde, ook al was die wereld intussen vergaan. Bijna veertig jaar later zag ze haar terug, voor de eerste keer toen, maar nog steeds niet heropgebouwd.

'Als hij niet wil, moet jij', beval mijn moeder me, toen mijn vader het vertikte met haar mee te gaan. Ik was haar uitverkorene, toen.

'Ga dan,' zei mijn vader, 'en kom nooit meer terug.'

Dat moet een aanlokkelijk idee zijn geweest, voor hem zowel als voor haar. En voor mij? Ik was in die

dagen een erg verwend nest. En wat ik niet kreeg, dat kocht ik zelf wel, met het geld dat ik stal uit hun winkella. Die winkel ging dicht voor de duur van de reis, want mijn vader voorzag van hun dagelijks brood de klanten die mijn moeder bediende. Een dienende rol lag mijn vader niet. Te trots, en nochtans geen Magyar.

'Jij wel', zei mijn moeder toen de trein was vertrokken in een wolk van stoom. Er reden toen ook al elektrische treinen, maar het lot had bepaald dat haar heenreis destijds en mijn heenreis van toen op dezelfde wijze verliepen. Wij spoorden gelijk toen, mijn moeder en ik. Onderweg in het leven ontspoorden wij.

Toen destijds de reis van mijn moeder begon naar het land waar ik later geboren werd, wist zij niet waar zij aan zou komen. Toen mijn reis naar het land van mijn moeder begon, wist ik niet waar zij vandaan was gekomen.

'Van ginds', zei ze tijdens onze reis ernaartoe. 'Van thuis, want jij bent een Magyar.' Om de trots te horen die spreekt uit dat woord moet het juist worden uitgesproken, anders ruikt het opeens naar bouillon. *Maggi* legt wel de klemtoon juist: op de eerste syllabe. Mag klinkt als mod en yar als jar. Een Modjar dus.

Verwend als ik was, wilde ik echter geen Modjar zijn. Want die liepen, zo meende mijn vader, als zigeuners op blote voeten, die sliepen met vieren of meer in een bed en stonken verschrikkelijk uit hun bek, naar rauwe ui en paprika. En geld om te stelen was daar niet meer want de la van mijn opa de huisschilder was al helemaal leeggeroofd, na vier jaren oorlog en de daaropvolgende hongersnood.

'En mijn moeder,' vertelde mijn moeder, 'verwachtte een kind.'

Daar kon ik me niets bij voorstellen, toen. Ik werd door het sterven nog niet geplaagd, hoe het leven ontstond was van geen belang. Ik kende de kleine dood nog niet. De andere sekse was even onzijdig als ik. Mijn vader noemde mijn moeder *het mens*.

Wat doet een vrouw in gezegende toestand als haar kroost ondervoed voor haar ogen verzwakt? Eerst betreurt ze haar toestanden, de ene gezegend, de andere vervloekt, en daarna neemt het moederinstinct het wel over.

Het instinct schoot tekort, eten wordt niet door een aandrift geleverd. De huisschilder schoolde tot kunstschilder om. Stillevens met wild, de ogen gebroken, of

korven vol fruit en de kleurrijkste groenten, geschilderd op planken of inpakpapier. Ze ontsierden de muren van mijn ouderlijk huis, maar het moederinstinct van mijn moeder belette dat ze op zolder belandden. Ze waren haar vaders stillevens, waar niemand een duit voor overhad, een geschilderde wildschotel smaakte niet. Hij deed ze van lieverlee op de post, bestemd voor het kind dat hij weg had gestuurd zodat ze een kans van leven kreeg. Onder haar blik, in dat andere land, kwam elk stilleven tot leven. Beelden van thuis, droomgezichten, vulden haar ogen en verdreven voor even de tranen, veertig jaar lang bijna. Toen pas ging ze naar huis. Kon ze naar huis. Mocht ze naar huis.

'Ga, en kom nooit meer terug.' Met die gedachte heeft ze gespeeld, tijdens de reis die ik maakte met haar, tijdens de weken van ons verblijf in een huisje van zeven bij zes, te gast bij haar zus met haar man en twee zonen. In retrospectief zag ik het huisje en ons dikwijls terug, maar mijn wil kon de afloop niet sturen. Blijf en genees, heb ik dikwijls gedacht toen ik terugkijkend doorkreeg hoe ziek ze wel was, van heimwee naar een plek die helaas was verdwenen. Het veranderde land, het verarmde dorp, de verpauperde mensen, de

verwanten gedecimeerd door de tijd. Het kerkhof was ons eerste doel.

'Mijn moeder is dood', zei mijn moeder onthutst, alsof ze het daar pas besefte, terwijl ze haar moeder al had verloren niet lang na haar thuis in Modjarenland. Maar het nieuws van de dood van haar moeder, na een lang en uitputtend kraambed, bereikte haar jaren daarna pas, hoewel de brief nog dezelfde dag was verstuurd.

'En mijn vader is dood', zei mijn moeder daar ook. We waren te laat, hij was al begraven, maar mijn moeders verdriet was zo vers als het graf. Ook nu had de brief haar niet tijdig bereikt, maar nu ging het slechts om een paar dagen.

'Ik ga', had ze tegen haar man gezegd. Omdat hij niet meeging, moest ik met haar mee, voor een terugreis die terug in de tijd ging.

Die tijd kwam tot staan in de hand van mijn moeder, na ons bezoek aan het kerkhof. Ze hield haar erfenis vast, haar vaders horloge, van zilver maar zwart verkleurd. Het horloge stond stil. Ademloos gaf ze een draai aan de knop. Er klonk een knak en mijn moeder verstarde. De veer was gebroken, het horloge was stuk. Ik hield de adem in, want ik wist wat er kwam, ik

had het dikwijls genoeg ondervonden. Krijsend zou ze haar handen heffen en neer laten komen op de rug en het hoofd, op de kwetsbare plekken van de plasser in bed, van de knoeier aan tafel, van de breker van glas en aardewerk. Van de schendster van een erfstuk ook?

Ze deed niet aan zelfkastijding. Nooit eerder zag ik mijn moeder iets breken, tenzij glazen en kopjes die ze gebruikte als projectiel. En nooit meer nadien haalde ze uit naar mijn hoofd of mijn rug, of mijn talloze andere kwetsbare plekken. Wel leek ze nog luider te krijsen sindsdien, vaak in haar taal, die zij nooit verleerde, ik nooit leerde, tenzij losse woorden, *Modjar* bijvoorbeeld. Wij spraken een andere taal, zij en ik, waardoor wij niet communiceerden, hoewel zij mijn dialect leerde spreken, de taal van de streek waar zij als kind van de trein stapte.

Daar laat ik haar even staan, ik ontferm me niet over haar. Dat deed toen ook niemand, althans niet direct.

Om mij, arm kind, bekommert zich verder ook niemand. Ik ben in den vreemde beland, met een huilende moeder die een taal uitslaat die ik niet kan verstaan, tegen mensen van wie ik geen enkele ken, die mijn moeder al evenmin blijkt te kennen. Of gewoon niet

herkent na al die tijd? Daar sta ik dan, na een reis van een dag en een nacht, wachtend op vreemden die niet opdagen. In een reuzenstation waar op tientallen sporen treinen vertrekken en aankomen, met honderden reizigers die roepend en rennend het koepeldak van het station vullen met een hels lawaai. Het teistert mijn oren en jaagt mij angst aan, zodat ik op hol sla, als een veulen dat schrikt van een luide knal. Ik ren zonder om te zien, zonder acht te slaan op de gil van mijn moeder die al het kabaal overstemt, tot twee armen mij grijpen en optillen. Een man met een pet met goudgalon, met onder de klep een dikke snor die zijn mond bedekt zodat hij alleen met zijn ogen kan spreken. Met zijn minzame, heldere oogopslag kalmeert de man mij, terwijl ik zweef tussen hemel en aarde.

Ik herinner mij deze vreemdeling door zijn blik, die me niet vertrouwd was omdat ik hem nooit bij mijn vader waarnam, wiens ogen ik enkel donker zag, niet alleen door hun bijna zwarte kleur, maar vooral door hun somberte die niemand of niets daar uit verdrijven kon.

De man met de pet verdreef bij mijn moeder de angst dat zij was ingehaald door haar verleden, of dat zij haar toekomst van toen herbeleefde, een nachtmerrie als

déjà vu. Hij hoorde haar aan, en zijn milde blik leek nog meer te verzachten want hij vloeide opeens uit de hoek van zijn ogen. Hij leidde ons naar de taxistandplaats en kuste tot afscheid haar hand, jawel.

Ooit was dit land *kaiserlich* en *königlich, höflich* bleek het nog altijd te zijn. Deze spoorwegbeambte in zijn pronkuniform met goudgalon paste perfect in het plaatje van vroeger, bevolkt door edelen met knevels en lorgnetten, door huzaren met sabels en bontmutsen, door gekroonde keizers, maar vooral toch door Sissi, *die junge Kaiserin.* De film laat zien hoe een handkus gegeven moet worden. *Major* Böckl, hoofd van de lijfwacht van Zijne Majesteit, buigt als een knipmes, benen en romp in een rechte hoek, het ontblote hoofd roerloos boven de hand waaraan hij alleen met zijn vingers mag raken, niet met zijn lippen. Nooit met de lippen.

Uit het midden van de jaren vijftig van de vorige eeuw stamt deze mierzoete film. Het is de enige die mijn moeder in een bioscoop zag. Zij respecteerde daarmee het verbod van mijn vader, die het land van zijn vrouw uit zijn huis had gebannen, die zijn vrouw had verbannen, als hij goed had gedurfd. Geen woord,

geen beeld, geen herinnering duldde hij over, van of aan een volk dat alleen maar bestond uit zigeuners. Hoe vergiste hij zich. Zoals God de mens naar Zijn gelijkenis schiep, zo schiep mijn moeder zichzelf naar Sissi's beeld. Dat ben ik, riep zij uit, als wij later, toen het verbod niet was ingetrokken maar minder rigoureus werd nageleefd, naast elkaar voor de beeldbuis zaten waar de film voor de zoveelste keer op te zien was, in tranen, zowel zij als ik.

Als kind droeg mijn moeder haar haren in vlechten die reikten tot over haar knieholtes. Een diadeem behoorde bij de klederdracht. Zo leek ze gekroond, een echte prinses. Vond ze haar prins? Niet in mijn vader, die later ook naar een heruitzending keek, maar door mij betrapt die draak van een film vlug afzette nog voor hij van Böckl een handkus zag. Nochtans had de film hem kunnen helpen. Hoffelijkheid laat zich aanleren.

De spoorwegbeambte was allang volleerd. Vanuit de taxi wierp mijn moeder hem een kushand toe, een frivoliteit die haar deed blozen. Droomde ze van meer? Zoals bij een handkus de hand door de lippen niet wordt beroerd, raakt bij een kushand de kus nooit de lippen waarvoor hij bestemd is. Hoe veelbelovend

de blos van mijn moeder ook was, de gloed doofde uit, lichtte nooit meer op. De treinconducteur nam hoffelijk zijn pet af. Voor de laatste keer zocht ik zijn blik, en het lukte me soms, een enkele keer, in veel latere jaren, om mijn blik met dezelfde mildheid te vullen als bij een van mijn kinderen de angst verdreven moest worden of een groot verdriet gestild. Mijn cholerische aard echter won het veel vaker en haalde ook weer de bovenhand toen de treinconducteur uit het zicht was verdwenen.

De taxichauffeur is niet *k. u. k.*, hij is ook niet *h.* want stinkt uit zijn bek naar uien en paprika's, net als mijn vader mij inprentte. Ik wil naar huis, brul ik telkens opnieuw, zo luid dat horen en zien hem vergaan. Boos kijkend draait hij zich om naar mij.

Pats, die is raak.

Het was de laatste klap die mijn moeder mij gaf. Voordat ze daar ooit nog de kans toe kreeg, brak ze de veer van haar tijdloze erfstuk. Dat horloge is nog altijd in mijn bezit nadat ik het haar ontfutseld heb, jaren voordat ze stierf. Ze liet de veer nooit vervangen. Ik hoefde dus niet te proberen om de tijd weer op gang te brengen, het zou me niet lukken. Hij wilde het

trouwens zelf niet, leek die tijd me te zeggen, doordat hij hardnekkig bleef stilstaan.

Ik respecteerde zijn laatste wens, de veer bleef gebroken en de tijd van toen kwam nooit meer op gang. Zo kan hij me ook niet ontsnappen.